

Bárány Annamária

RÓMAI KORI KUTYAMARADVÁNYOK DUNAFÖLDVÁR-BIBIC ALJA LELŐHELYRŐL

Dunaföldvár-Bibic alja lelőhelyen 2008-ban végzett leletmentő ásatás során Árpád kori és római kori objektumokat tártak fel. A római kori objektumok a 2–3. századra keltezhetők. A lelőhely északi részén előkerült árokrendszer része volt a 10. objektum, amelyből 102 db kutyacsont, egy kutya teljes és egy másik egyed részleges csontváza került elő. A két egyed közepes testméret-kategóriába tartozó, robosztusabb testfelépítésű munkakutya volt.

Features from the Roman and the Árpadian Periods were found during the rescue excavations of the Dunaföldvár-Bibic alja site in 2008. The Roman part of the site was dated to the 2nd–3rd centuries. Feature no. 10 was the part of a ditch-system found in the northern part of the site. 102 pieces of dog bones came from this feature, a complete dog skeleton and remains of another individual. The two individuals belonged to middle size category, they were robust-built working-dogs.

Kulcsszavak: római kor, kutyacsontváz, árokrendszer

Keywords: Roman Period, dog skeleton, ditch system

Bevezetés

Dunaföldvár-Bibic alja, TO-21 lelőhely az M6 autópálya Dunaújváros–Szekszárd szakaszának építését megelőző feltárások része volt. Az ásatást 2008-ban Szenthe Gergely (Magyar Nemzeti Múzeum) vezette. A lelőhelyen Árpád kori és római kori objektumokat tártak fel, melyekből összesen 3098 db állatcsont származik: 1682 db római kori, 979 db Árpád-kori és 437 db egyéb, meghatározhatatlan korú objektumból. A lelőhely római kori része a 2–3. századra keltezhető, melyen nagyszámú (41 db) nagyrészt egyenes, egymásra merőleges, tengely szerint tájolt árkot, 20 gödröt és 3 épületet tártak fel. A lelőhely északi végében téglalap alaprajzú (30x40 m), a nyomvonal alól nyugat felé túlnyúló kerítőárok került elő, amelynek déli oldalán 4 méter széles bejárat volt. A bejáratra a rendszer belseje felől egymással párhuzamos, folyamatos és 3–5 méter hosszú szakaszokból álló, sekélyebb, egyenes árokszakaszok vezetnek rá (SZENTHE 2008, 184). A római korú objektumokból összesen 140 db kutyacsont került elő, ebből 102 db a 10. objektumból származik, mely az északi árokrendszer része volt (1. kép). Az árokból egy kutya teljes csontváza és egy másik egyed részleges csontváza származik.

A két egyed az északnyugat-délkelet irányultságú, 750 cm hosszú és 110 cm széles árok két szélén (délkelet és északnyugat), 20 cm mélységben feküdt (2. kép). Az árok közepén és délkeleti végén cölöplyukakat találtak. Az árok a kutyacsontokon kívül terra sigillátát, tegulatöredékeket és állatcsontot tartalmazott.

A kutyák zoológiai jellemzése

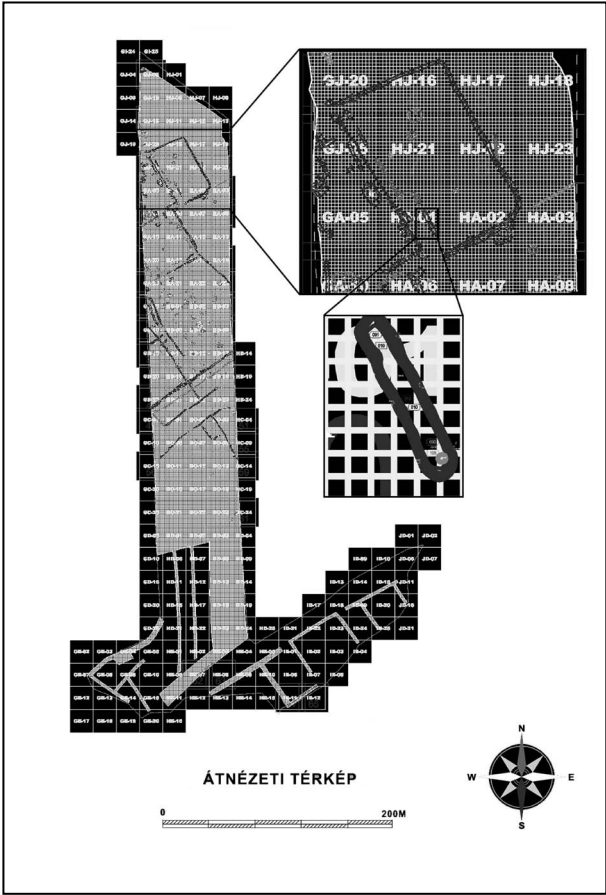
I. (DK) egyed (71 db csont)

A kutya csontjai az árok délkeleti végén anatómiai rendben helyezkedtek el. Az állat a baloldalán, fejfelé délkeleti irányban, behúzott végtagokkal, „bedobott” helyzetben feküdt.

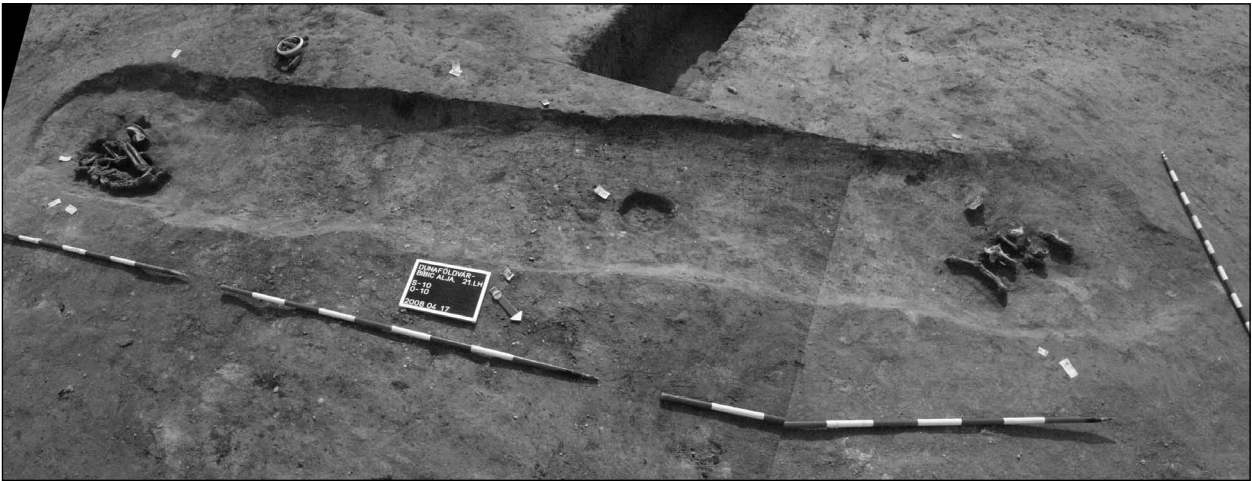
Fej: maxilla sin. fr. ($I^{2-3}+P^{1-4}+M^1$), mandibula sin-dext. (I_{2-3} sin.+ C sin-dext.+ P_{1-4} sin-dext.+ M_1 sin-dext.+ M_{2-3} sin.).
Törzs: 4 db nyakcsigolya, 8 db hátszigolya, 5 db ágyécsigolya, sacrum, 22 db costa.

Mellső végtag: scapula sin-dext., humerus sin-dext., radius sin-dext., ulna sin-dext., metacarpus III; V. sin., 2 db metacarpus fr.

Hátsó végtag: pelvis sin., femur sin-dext., tibia dext., fibula fr., calcaneus dext., T_2 dext., metatarsus II. sin., metatarsus II-V. dext., 1 db metapodium fr., 3 db phalanx I.

1. kép Dunaföldvár-Bibic alja. A lelőhely térképe. Felső nagyítás: északi árokrendszer, alsó nagyítás: 10. objektum. (GEOSERVICE Kft. térképe nyomán)
Fig. 1 Dunaföldvár-Bibic alja. Map of the site. Upper zoom: northern ditch system, lower zoom: feature no. 10. (after the map of GEOSERVICE Kft.)

2. kép Dunaföldvár-Bibic alja. A 10. objektum fényképe.
Fig. 2 Dunaföldvár-Bibic alja. Photo about feature no. 10.

A kutya arckoponyájából csak a praemaxilla és maxilla maradt meg. A premaxillán megfigyelhető meredek emelkedés határozott orrnyereg (stop) jelenlétére enged következtetni (3. kép 1). A fogak enyhén kopottak, az I¹ sin. helye benőtt.

A mandibula oldalnézetben hosszú, alsó vonala egyenes, az incisura vasorum magasan ível fel, a processus articularis letörött. Felülnézetben a mandibula hullámos lefutású: a pars orale hosszú, kifelé hajlik, enyhe medialis irányú rotáció látható az M1 magasságában (3. kép 2). A két mandibula ezért szűken zárt. A fogak enyhén kopottak, a jobboldaliak mérsékeltebben, mint a baloldaliak. A mandibula méreteit az 1. táblázat tartalmazza.

Mind a mellső, mind a hátsó végtagok csontjai egyenesek, kissé robosztusak (4. kép 1, 3–6), mindkét humeruson kifejezett a háromfejű karizom eredési helye (crista tuberculum majoris). A pelvis ízületi vápáján gyulladás nyomai láthatóak.

A kutya mérete 5 hosszúcsont (humerus sin-dext., ulna sin., femur dext., tibia dext.) hosszúságából számolt marmagasság (KOUDELKA 1886, 151) átlaga: 64 cm. A csontok méreteit a 2. táblázat tartalmazza. Életkora a fogak kopása és a patológiás elváltozás alapján idősebb adultus. A kutya, marmagassága és a csontjainak jellege alapján a juhászkutyákat is felölelő Canis familiaris matris opitimae (JEITNELES 1877) alakkörbe tartozott (EPSTEIN 1971, 25–26).

II. (ÉNy) egyed (31 db csont)

A kutya maradványai az árok északnyugati végében szétszórtnan helyezkedtek el.

Fej: agykoponya. fr., mandibula sin-dext. (C sin-dext.+P₁₋₄ sin-dext.+M₁ sin-dext.+M₂₋₃ sin.).

Törzs: 1 db nyakcsigolya, 3 db ágyécsigolya, 1 db costa.

3. kép Dunaföldvár-Bibic alja. 1: I. (DK-i) egyed maxilla fragmentum; 2: I. (DK-i) egyed mandibula sin. buccalis és dorsalis nézet; 3: II. (ÉNy-i) egyed mandibula sin. buccalis és dorsalis nézet, mandibula dext. buccalis nézet
Fig. 3 Dunaföldvár-Bibic alja. I. (SE) individual: 1: maxilla fragment; 2: mandibula sin. buccal and dorsal side; II. (NW) individual: 3: mandibula sin. buccal and dorsal side, mandibula dext. buccal side

Mellső végtag: scapula sin., humerus sin-dext., radius sin-dext., ulna sin., metacarpus III–IV. dext.

Hátsó végtag: pelvis sin-dext., femur sin., tibia sin-dext., (fibula sin. tibiával összezsontosodva), astragalus sin-dext., calcaneus sin., metatarsus IV. sin., metatarsus II. dext., 3 db metapodium fr., 1 db phalanx I.

A mandibula alsó vonala íves lefutású, a corpus vastag, az incisura vasorum sekély, erős, kampós

processus articularisban végződik (3. kép 3). A fogak erősen kopottak, a premolarisok torlódtak, a M₂₋₃ dext. helye benőtt. A mandibula méreteit az 1. táblázat tartalmazza.

A végtagcsontok rövidek, közepesen karcsúak (4. kép 2, 7).

Az ágyécsigolyák caudalis ízületi felületén csontfelhalmozódás látható. A baloldali tibia egy

Mandibulaméretek	I. (DK) sin.	II. (ÉNy) sin.
1. C aboralis alv.-cm hossz		114,5
2. C aboralis alv.-goc hossz		112
3. C aboralis alv. –X hossz		105,5
4. C aboralis alv.-M3 aboralis alv. hossz.		71
5. M3-P1	75	67
6. M3-P2	71,5	63
7. Molaris hossz	37,5	35
8. Premolaris fogsorhossz (P1-4)	41	33
9. Premolaris fogsorhossz (P2-4)	33	28
10. M1 szél. és mélys. (fogon mérve)	20; 7,5	
11. M1 szél. és mélys. (alveoluson mérve)		22; 7
12. M2 szél. és mélys.	11; 6	
13. Mandibula legnagyobb vastagsága M1 alatt mérve	11,5	12,5
14. Cm-gov. magasság		26
15. Cr-gov magasság		50,5
16. Corpus mag. M3 mögött	28	24
17. Corpus mag. M1 előtt	23,5	22
18. Corpus mag. P1 előtt	22	20
19. Ramus vastagság		25
20. Condylus szélesség		23,5
21. C alveolus hossz	11,5	

1. táblázat Dunaföldvár-Bibic alja. Római-kori kutyak mandibula-méretei (mm) (mérétek DRIESCH 1976, 61 nyomán)
Table 1 Dunaföldvár-Bibic alja. Mandible measurements of the Roman dogs (mm) (measurements after DRIESCH 1976, 61)

4. kép Dunaföldvár-Bibic alja. I. (DK-i) egyed: 1: humerus dext; 3: radius dext; 4: ulna sin; 5: femur dext; 6: tibia dext; 9: calcaneus dext. II. (ÉNy-i) egyed: 2: humerus dext; 7: tibia sin; 8: astragalus, calcaneus sin. Fig. 4 Dunaföldvár-Bibic alja. I. (SE) individual: 1: humerus dext; 3: radius dext; 4: ulna sin; 5: femur dext; 6: tibia dext; 9: calcaneus dext. II. (NW) individual: 2: humerus dext; 7: tibia sin; 8: astragalus, calcaneus sin.

rendellenesen gyógyult törés eredményeképpen distalis felétől lateralisán kifelé ível, így a tibio-tarsalis ízületi terület a hátsó végtag tengelyétől 2–3 cm-rel oldalra tolódott. A tibián a fibulával való összenövés területén a két csontot csontköte-

gek kötik össze, emiatt a tibia diaphysise duplájára vastagodott. A distalis epiphysis letörött, csupán egy lateralis részlete maradt meg, azon azonban jól látható, hogy az ízületi felület ép, az astragalus és a calcaneus torzulás-mentesen illeszkedett a tibia distalis ízületi felületéhez (5. kép). A diaphysis megvastagodása valószínűleg ellensúlyozta a csánkizület (tibio-tarsalis ízület) eltolódását. A csípőcsont ízületi vápája ép, a baloldali hátsó végtag abnormális használatából eredő gyulladásos folyamat nyoma nem látható.

A kutya mérete 2 hosszúcsont (humerus sin-dext.) hosszmeretéből számolt marmagasság (KOUDELKA 1886, 151) átlaga: 51,1 cm. A csontok méreteit a 2. táblázat tartalmazza. Életkora a fogazat kopottsága alapján maturus.

Értékelés

Bökönyi Sándor a táci római császárkori kutyákat csontozatuk és marmagasságuk alapján öt csoportba

5. kép Dunaföldvár-Bibic alja. II. (ÉNy-i) egyed. Pathológiásan elváltozott baloldali tibia. Fig. 5 Dunaföldvár-Bibic alja. II. (NW) individual. Pathological deformation of the left tibia.

Egyed	Csont								Marmag. (cm)
		1.	2.	3.	4.	5.			
I. DK	scapula sin.			34	30,5	20			
I. DK	scapula dext.			34,5	30				
		1.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
I. DK	humerus sin.	194	34	15		45	17,5		65,3
I. DK	humerus dext.	193,5	27	16	38	42	19	29,5	65,3
II. ÉNy	humerus sin.	153	28	13	32,5	40	13	25,5	51,5
II. ÉNy	humerus dext.	150,5		14	32		14	25	50,7
I. DK	radius sin.			17	28		8	16	
I. DK	radius dext.		22	18		14	8		
		1.	12.	13.	14.				
I. DK	ulna sin.	227		30	26				60,6
I. DK	ulna dext.		21	29	25				
		1.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	
I. DK	femur sin.			16			17,5		
I. DK	femur dext.	215		16	35,5		18	39	64,7
II. ÉNy	femur sin.			13			14		
I. DK	tibia dext.	220	40	16	28	42	14	20,5	64,2
II. ÉNy	tibia sin.					29			
II. ÉNy	tibia dext.				24			16	
		1.	15.	16.					
I. DK	calcaneus dext.	51	21	23,5					
II. ÉNy	astragalus sin.	32	22	17					
II. ÉNy	calcaneus sin.	41	15	18					

2. táblázat; Dunaföldvár-Bibic alja. Római-kori kutyák csontméretei (mm) 1. teljes hossz.; 2. nyak szél.; 3. ang. art. szél.; 4. fac. art. szél.; 5. fac. art. mély.; 6. prox epiph. szél.; 7. diaph. legk. szél.; 8. dist epiph. szél.; 9. prox. epiph.mély.; 10. diaph. legk. mély.; 11. dist. epiph. mély.; 12. proc. coronoideus szél.; 13. proc. anconeus mély.; 14. olecranon legk. mély.; 15. legn. szél.; 16. legn. mély.; * töredékes csont

Table 2; Dunaföldvár-Bibic alja. Bone measurements of the Roman dogs (mm) 1. greatest length; 2. collum width; 3. ang. art. width; 4. fac. art. width; 5. fac. art. depth; 6. greatest width of the prox. epiph.; 7. smallest width of the diaph.; 8. greatest width of dist. epiph.; 9. greatest depth of the prox. epiph.; 10. smallest depth of the diaph.; 11. greatest depth of the dist. epiph.; 12. proc.cor. width; 13. proc. anc. depth; 14. smallest depth of the olecranon; 15. greatest width; 16. greatest depth; * bone fragment

osztotta: miniatűr, kis, kisközepes, közepes és agár-szerű kutyák (BÖKÖNYI 1984, 66; –BÁRÁNY–VÖRÖS 2008, 215). A dunaföldvári 10. objektumból származó kutyák a közepes méretkategóriába tartoznak, annak szélső értékeit közelítik meg. A dunaföldvári kutyákhoz hasonló méretű és testfelépítésű egyedeket találunk, illetve fordulnak elő leggyakrabban Érd-Simonpuszta (BÁRÁNY–VÖRÖS 2009, 72), Baláca (BÁRÁNY–VÖRÖS 2008, 215), Páty (KÖRÖSI 2007, 387), Campona-Nagytétény (VÖRÖS 1989, 88), és Tác-

Gorsium (BÖKÖNYI 1984, 66) római kori lelőhelyeken is. A 10. objektumból származó két kutya csontvázán kívül még 5 objektumból (9/9 árok, 15/18 árok, 37–38/46 gödör, 78/87 árok, 109/136 gödör) kerültek elő kutya koponyák és csontvázrészek. Az ezekben talált egyedek marmagassága csontméreteik alapján 55–60 cm közötti, közepes testmagasságúak voltak. A dunaföldvári viszonylag nagyméretű, robosztus egyedek őrző-védő funkciókra tartott munkakutyák voltak.

IRODALOM

BÁRÁNY–VÖRÖS 2008

BÁRÁNY A.–VÖRÖS I., *A balácai római kori villagazdaság főépületének (I.) állatcsontleletei. – Die Knochenfunde im Hauptgebäude (I.) des römischen Gusthofes Balácsa*. BalKözl X (2008) 200–234.

BÁRÁNY–VÖRÖS 2009

BÁRÁNY A.–VÖRÖS I., *Érd-Simonpusztán feltárt 9/9. objektum állatcsont-*

- leletei. – *Animal bone finds of feature no. 9/9 uncovered at Érd, Simonpuszta.* RégKut 2008 (2009) 67–81.
- BÖKÖNYI 1984 BÖKÖNYI, S., *Animal husbandry and hunting in TÁC-Gorsium.* StudArch VIII, 1984.
- DRIESCH 1976 DRIESCH, A. v. d., *A guide to the measurement of animal bones from archeological sites.* PMB 1 (1976) 1–148.
- EPSTEIN 1971 EPSTEIN, H., *The Origin of the Domestic Mammals of Africa.* Vol I. New York–London–Munich 1971, 18–27.
- KOUDELKA 1886 KOUDELKA, F., *Das Verhältniss der Ossa longa zur Skeletthöhe bei den Säugerthieren.* VNVB 24:1 (1885) 127–153.
- KÖRÖSI 2007 KÖRÖSI A., *A pátyi római telep állatcsontmaradványai. – Tierknochenreste in der Römischen Siedlung von Páty.* StCom 30 (2007) 346–402.
- SZENTHE 2008 SZENTHE G., *Dunaföldvár, M6 TO-21 lelőhely.* Rég Kut 2008 [2009] 184–185.
- VÖRÖS 1989 VÖRÖS I., *Campona-Nagytétény római tábor állatcsontmaradványai. – Animal Remains from the Roman Castellum at Campona-Nagytétény.* FolArch XL (1989) 75–101.

ROMAN DOG REMAINS FROM DUNAFÖLDVÁR-BIBIC ALJA SITE (TOLNA COUNTY, HUNGARY)

Summary

The Dunaföldvár-Bibic alja, TO 21 site was a pre-construction excavation of the Dunaujváros-Szekszárd section of the M6 motorway, under the direction of Gergely Szenthe (HNM) in 2008. Features from the Roman and the Árpád dynasty periods were found, which contained total 3098 pieces of animal bones: 1682 pieces from the Roman period, 979 pieces from the Árpád period and 437 pieces from undated features. The Roman Period part of the site was dated to the 2nd–3rd centuries. On the northern part rectangular shaped (30x40 m) encircling ditch and parallel, continuous or 3–5 metres long, straight, shallower ditch-sections were found (SZENTHE 2008, 184). Total 140 pieces of dog bones came from the Roman period features, 102 pieces of that were found in the feature no. 10. This feature was the part of the northern ditch-system (Fig. 1). The ditch no. 10 contained a complete dog skeleton and remains of another individual. The two individuals were lying in the two ends of the NW-SE orientated, 7,5 m long, and 1,1 m wide ditch, in 20 cm depth (Fig 2). In the SE end and in the middle of the ditch postholes were found. Beside the dog bones the ditch contained terra sigillata, tegula and animal bones.

The bones of the 1st dog (SE, 71 pieces) were found in anatomical order in the SE end of the ditch. The dog was lying in its left side, headed in southeast

direction, its limbs were pulled under in “dropped” position. The average withers height of the dog is 64 cm calculated (KOUDELKA 1886, 151) from the greatest lengths of 5 long bones (humerus sin-dext., ulna sin., femur dext., tibia dext.). The measurements of the bones are shown in Table 2. According to the worn of the teeth, the age of the dog is elderly adultus. According to the withers height and the traits of the bones (Fig 4, 1, 3–6) the dog belonged to the morphological group of *Canis familiaris matris optima* (JEITTNEL 1877) (EPSTEIN 1971, 25–26), which includes the shepherd dogs also.

The remains of the 2nd dog (NW, 31 pieces) were scattered in the NW end of the ditch. The average withers height of the dog is 51,1 cm calculated (KOUDELKA 1886, 151) from the greatest lengths of long bones (humerus sin-dext.) The measurements of the bones are shown in Table 2. The age of the 2. The age of the dog, according to the worn of the teeth, is matusus. The left tibia laterally arches out from its distal half, resulted by an abnormally healed fracture. It caused that the tibio-tarsal joint is dislocated from the pivot of the hind limb with 2–3 cm (Fig. 5).

The dogs from the feature no. 10 are belongs to the “middle” size category of Bökönyi (BÖKÖNYI 1984, 66). They were working-dogs, kept for guarding.